

TURKMENLERDE VE DÜNYADA GÖROĞLU

*Türkmen Göroğlu Destanı'nın
Türkiye'de ve Dünyada Tam Metin
Halinde İlk Yayınlanışı
Münasebetiyle...*

Annaguh NURMEMMET

Yazar - Şair

Bu abide eserin Türkmen kümesinin değişik elyazmaları ile bugüne kadar toplanmış olanlarının tamamının neşir edilmesi Köroğlu hakkında daha derin sohbet etmemize imkân sağlayabilecek niteliktedir. Köroğlu'na mükemmel bir eser olarak kendi folklor mirasında yer veren halkların destanlarıyla kıyaslaşarak söz açmamıza büyük bir vesile olacaktır. Biz şunu biliyoruz ki, Köroğlu Destanı asırlardan beri sadece bir veya birkaç halkın edebiyatında temelli yer tutmaktan ziyade onların yaşamını, tarihini, söz zenginliğini, şiir ve saz sanatının üstünlüğünü gösteren eşi bulunmaz bir eserdir. Köroğlu Destanı çeşitli dönemlerde bilim adamları, tarihçiler, edebiyatçılar ve yazarlar tarafından elde edilen varyantların sağladığı olanaklara göre incelenmiştir.

Türkmenlerin Göroğlu Destanı daha eski ve en zengin varyantlardan birisi olduğu için her zaman bilim adamlarının aradığı kaynak eser niteliğini taşımış. Türk araştırmacıları bu eserle Vamberi'nin, Chodzko'nun, Samoyloviç'in kitaplarından, bazen Evliyâ Çelebi, Mehmet Emin gibi seyyahların yazılarından ve sohbetlerinden araştırma imkânlarını bulmuşlar. Yalnız kış gecelerinde Türkmenlerin peri masallarının yanı sıra, daha asil bir zevk olmak itibarıyla, bağışlardan dutarın eşliğinde Köroğlu'nu dinlemeyi tercih ettiklerini, bu destan ananesinin Türkmenlerin arasında kuvvetli olduğunu Vamberi'nin, Chodzko'nun düşüncelerini esas alarak incelemişler. Bu destanın çeşitli varyantları üzerine derinliğine araştırmalar yapan, Köroğlu'ndan Türkiye'de ve dünyada ilk olarak Türk Edebiyatı Bölümü mezuniyet tezini hazırlayan Pertev Naili Boratav, sonunda şu neticeye gelmiştir: "Maalesef Türkmen rivayeti elimizde olmadığı için, bütün bu rivayetlerin ne gibi tahriflere maruz kaldığını tayin etmek mümkün değildir, hattâ Türkmen rivayetine en yakın zannettiğimiz Özbek rivayeti bile tam değildir."(NAİLİ,1931:100)

Türkmen Göroğlu'su hiçbir zaman Türkiye'de yayınlanmamıştır. Fakat, onun zenginliği hakkında söylentiler hep devam etmiştir. İslam Ansiklopedisi "Ata Govşut, Göroğlu Türkmen Halk Eposu, Aşgabat 1941, on iki bölümlük bu Türkmen rivayeti bugüne kadar yayınlanmış olanların en zenginidir."(İslam Ansiklopedisi, 66. cüz, 1955:909) diye belirtmiştir. Dr. Hacı Ali Ne-cefoğlu ve Dr. Habib İdrisi'nin "Köroğlu Gür-

cüstan'da" adlı tercüme kitaba yazdıkları ön-söz'de ise "Türk dilli halklarda Köroğlu Destanı'nın oluşması ve yayılması hakkında B. A. Karriyev'in araştırmaları ilgi çekicidir. Bu araştırmalarda B. A. Karriyev destanın toplanması, neşri ve incelenmesi hakkında yapılan çalışmaları sistemleştirmeye gayret göstermiştir."(ÇLAIDZE;1994: 5) denilmektedir. Bundan başka da bazı bilim adamlarının yazdığı makalelerde bu Türkmen destanı anılmaktadır.

Elinize kitap olarak ulaşan Göroğlu destanı ve onun değişik elyazmaları aslında Edebiyat Enstitüsü Direktörü, Prof. Dr. O. Aşirov'un da belirttiği gibi 1970'li yıllarda hazırlanmıştır. Bizim elden geçirdiğimiz metinlerin son kısımlarında da "1975'te daktilodan çıktıktan sonra okudum." notları bulunmaktadır. Demek ki, bu otuz destandan ibaret Türkmen Göroğlu'su daha önceden hazırlanarak şimdiye kadar neşredilme imkânını bulamamıştır ve bu sadece Türk dünyası için değil, Türkmenistan için de ilk defa doluluğuna, ozanların ağzından söylendiği gibi temel bir kaynak olarak yayınlanmaktadır. Bu eser sayesinde Göroğlu'nun destan olarak daha eskilere dayandığını herkes görebilecektir. Bunun önemli taraflarından biri de bu destan Türkmenlerin çeşitli aşiretlerinden, hatta Stavropol Türkmenlerinden, bazıları ise Özbeklerden derlenmiş olmasıdır ve türlü yerlerden derlenmesine rağmen hepsi bir dizi hâindedir.

Neden bugün Göroğlu'nu ön sıralara çıkararak, ona büyük önem veriyoruz?! Tabii, Göroğlu Türkmenlerde her zaman ön sırada olmuştur. Fakat bazı yerlerde bu soru Köroğlu bulmacalarının yeteri kadar çözümlenmediği için bazen cevaplandırılmadan kalmıştır; bazen de, iki türlü Köroğlu'nun yaratılmasına neden olmuştur?! Zaten Türkiye'de iki Köroğlu'nu bilirler. Birisi şair Köroğlu, birisi eşkiya Köroğlu... Bunun nedeni, belki de, Köroğlu'nu tarihi şahsiyet hâlinde görmek isteğinden, daha doğrusu uzak yakın tarihin her bir savaş olaylarında, onu aramak alışkanlığından kaynaklanmış olabilir. Türkmen destanında ise Göroğlu tek bir vücut hâindedir, onu dutarından ve kılıcından ayrı göz önüne getirmek anlamsız olacaktır. Zaten onun sözü, kılıcından keskindir. Herhangi bir olayda Göroğlu'nun kılıcından önce sözü savaşmaktadır; onun zekâsını, şiirini, sazını elinden alırsan, tabii ki, haksız yere savrulan kuru kılıcı kalır!..

Destanın günümüze kadar gelmesi için halklar ilk önce sözüne ve sazına borçludurlar. Bağşılar, ozanlar, aşuğlar Köroğlu kervanının başını çekenlerdir. Köroğlu kervanı yüzyılların derinliğinden mirasımızın ve kültürümüzün, savaşlar tarihimizin ağır yükünü omuzlarında taşıyarak gelen kervanbaşılardandır. Onun yükü, hayat payına baki diri kalmak yeteneği düşen, halkın yüreği ve beynidir. Tamamen sazla sözün birikiminden ortaya çıkan melodidir. 35. sonbaharının sararmaya bile başlamamış yapraklarını şom ecelin hazanına aldırın şairimiz Kurbannazar Ezizoğlu, "Kuyumcu, altınla gümüşün nikâhını kıyarak sanat kudreti yaratmış." dediğinde, onun çok sevdiği Göroğlu'su da bu gerçekten hiç de uzakta değildi. Bu aynen, her bir sanat harikası için geçerliydi. Sanki o ince kuyumcu gibi halk öylesine bir kudret yapmış ki, sazla insan yüreğinin ve beyninin nikâhını kıymış, sonra nasıl olur da Göroğlu gibi Destan ortaya çıkmasın?! Göroğlu Destanının meşhurluğu için en önemli kaynak, belki, sazın ve şiirin sanat değerinin olağanüstü büyüklüğündedir.

Destanın her bir şiiri, başlı başına bir eserdir, sanat ürünüdür. Onu okumaya başlarken şiirle dolu destandan hangi şiirle başlayacağınızı düşünerek, heyecanla okuyorsunuz. Bu destan, temelli bir eser olduğuna göre, kahramanın dünyaya gelişi, her şeyi temelden başladığına göre bunun ilk şiiri de temel noktalardan başlayacaktır ve aynen öyledir.

*Başını sonunu bilen bir Hûda 'ya kurbanım,
İçini dışını bilen bir evliyaya kurbanım.*

*On sekiz bin âlemi öz nurundan halk eyledi,
Terbiyet kılıcı Padişaha kurbanım.*

*"Yeme buğdayın. " diye emreyledi Hak Yaratan,
Yiyip talihsiz olan Âdem-Havva 'ya kurbanım.*

Evet, bu destanın ilk şiiri de bu gösteriyor ki, her bir şeyin başı ve sonu dizi hâlinde bütün olacak ve ondan bir mısra veya bir dörtlük alındığı zaman bunu tam göz önüne getiremeyeceğiz. Bu doluluk, bir iki elyazmada unutulmuş şiirlere rağmen Türkmen Göroğlu Destanı'nda mevcuttur.

İşin güzel tarafı da bu destan halkların çoğunda bulunmaktadır. Onun meşhurluğu Türk halklarının sınırlarını geçen yüzyıllarda aşmış olabilir, fakat şimdi elimizde mevcut olan yazılı kaynağa göre söylüyoruz. 1856 yılında Kafkas

Gazetesi Koroğlu Destanı hakkında şöyle yazmıştır:

"Asya'da ve genellikle Doğu'da öyle bir köşe bulmak olmaz ki, Koroğlu adı orada meşhur olmasın. Bu, Koroğlu'nun yalnız büyük yollar cen-gaveri olmayıp, belirli tarihî rol oynamış olduğunu subut etmiyor mu? Herhalde onun Asya'daki şöhreti Homer'in Yunanistan'daki şöhreti kadar yüksektir." (CLAÏDZE: I.)

Destan, hoşgörü ifadesinin müjdecisi olarak komşu halkların kapılarını çalmıştır. Gürcülerin de, Arapların da, Ermenilerin de, Taciklerin de folklor zenginliğinin bir temel taşı olarak miras saraylarının başköşesinde bağdaş kurup oturmuştur. Bu eser birçok halkı kültürün ortak yönleriyle bir kökene bağlamıştır. Bazı bilim adamları bu destanı iki temel versiyona ayırmıştır. Batı yahut Kafkas ve Anadolu anlatmaları; Azerbaycan, Gürcü, Anadolu, Gagavuz ve diğer Balkan varyantları, Kırım varyantı; ikinci versiyon ise Doğu yahut Orta Asya anlatmaları: Özbek, Türkmen, Tacik, Karakalpak, Orta Asya Arapları, Sibirya Tobolları varyantları. (TÜRKMEN, 1983: 83-90) Şimdiye kadar Koroğlu Destanı'nı araştıranlar, özellikle nelere dikkat etmişler?! Bizim Goroğlu Türkmen Destanı'nın derinliğine doğru yola koyulmamız için bazı şeyleri mutlaka bilmemiz gerekmektedir. Örneğin, Koroğlu kimdir? O, tarihi bir şahsiyet midir?! Neden Koroğlu'na eşkiyalığı yakıştırmışlar?! Ona rağmen bu destan sanat eseri olarak neden böylesine geniş coğrafyaya yayılmış?! Bu destanın kökü nereden kaynaklanmış? Neden bu destan yaşamaya ve değişmeye tâbi tutulmuş?! Koroğlu destanlarının en zengini sayılan Türkmen kümesi bu sorulara cevap verecek niteliktedir. Şimdi bu soruların cevabını aramadan önce, destanın türlü varyantları hakkında çeşitli dönemlerde büyük emeklerin, çalışmaların ve araştırmaların olduğunu, mutlaka belirtmemiz gerekmektedir. Koroğlu Destanı ilk defa kitap şeklinde, 1842'de Londra'da yayınlanmış, onu İran'da Rusya Konsolosu olan Polonya kökenli yazar ve etnograf Aleksandr Ghodzko toplamış ve İngilizceye tercüme etmiştir. (CHODZKO: 1842) Tarihçi M. Fahrettin Kırzoğlu, bu konuda ilk çalışmaların başlamasını anlatırken, şöyle demektedir: "Rusya Konsolosu Polonyalı Aleksandr Chodzko için, Khoy'da 'Aşık Sadık Beg' ağzından (Karakoyunlu Türkmenlerinden) Dünbüllü Mah-

mud Han ve Kâtip Mirza Abdulvahap tarafından '15 Rebiülevvel 1250' (22 Temmuz 1834) tarihinde yazılan 'Koroğlu Hikâyesi'nin nüshası, bu gün Paris'te 'Bibliothèque Nationale' de bulunduğunu" yazmaktadır. (KIRZIOĞLU, 1974: 107)) Azerbaycan Koroğlu Destanı'nın sözbaşında ise, İ. Şopen'in 1840 yılında ilk olarak neşrettirdiğini, sonra A. Chodzko'nun 1842'de Londra'da neşrettirdiğini, 1856'da ise S. S. Perev tarafından Rusça olarak neşrettirildiğini yazmaktadır. (TAÇMASIB, 1982: 3) Fakat, ilk yazılı kaynak olarak şimdiye kadar Chodzko'nun Paris Milli Kütüphanesi'ndeki Koroğlu varyantı bu konudaki araştırmaların hemen hemen tümünde yer almıştır. 150 sayfadan ibaret olan bu varyant, Azeri rivayeti olarak bilinmektedir ve destanda "Koroğlu (ismi Ruşen) Teke kabilesindendir" (NAİLİ, 1931: 8.) diye yazılmıştır.

Koroğlu Destanı'nın çeşitli halklardaki varyantlarının çoğunda bu kelimenin aynen Teke olarak, veya Teke Türkmen olarak geçmesi eserin temel köklerine doğru işaret vermektedir. Koroğlu'nun yurdu türlü varyantlarda, örneğin Türkmenlerde Çandibil (bazı elyazmalarda Camlibil, Çanlıbil), Azerilerde Çenlibil, Kazaklarda Cenbil, Türklerde Camlibel geçmektedir. Bunlar destanın temelinin bir kökten çıktığına işaretir. Türkmen Goroğlu'sundan çoğunlukla Teke ili, bazen Teke Yomut ili, bazan da Teke Türkmen ili baş kahramanın yurdu olarak gösterilmektedir.

Anadolu varyantında da Koroğlu'nun Türkmenlerden olduğu hakkında bazı ifadeler bulunmaktadır. Örneğin Anadolu varyantının "Ayvaz Ağlama" şiiri şöyle başlamaktadır:

*"Ben bir Türkmen idim, geldim yabandan,
Haberini aldım, ben bir çobandan. "*

Şiirin devamında ise "Koroğlu'nun babasının Türkmen olduğu söylentisi vardır." diye açıklama verilmiştir. (ÖZTELLİ, 1974: 84).

Kazak Koroğlu' su başlarken;

*"Bastayın Koroğlu 'nun hikâyetin,
Türkmen Teke Camut deydi zatın. "*

denilmektedir. (GUMAROVA, 1973: 15).

Koroğlu'nu araştıran Gürcü bilim adamı Çlaidze, Mevcut olan geleneklerden farklı olarak Gürcistan İlimler Akademisi K. S. Kekelidze adına Elyazmaları Enstitüsü'nün Müslüman fonunda korunan T-140 sayılı elyazmanın 19 ve 20.

bölümlerindeki elyazmadan şu cümleyi getirmektedir. "Türkmen grubu büyük ve eski bir gruptur. Onların içinde en meşhurları Teke-Yamut- Celâli'dir. Onlar Rum vilayetlerinden Şah İsmail Sefevî zamanında göç etmişler ve şimdi de İran ve Mervi Şah Cihan hudutlarından Maveraünnehir'e kadar olan arazide yaşarlar. Türkmenler padişaha bacuharac vermezlerdi. Köroğlu'nun atası Celâlilerde Kethüda idi. Şah her yere yeni hâkimler koymuştu. Mazenderan hâkimi Allahyar Han Türkmenleri vergi vermeye mecbur etti." denilmiştir. (ÇLAIZE: 1994:5-6).

Köroğlu'nun Paris varyantı olarak adlandırılan destanda şu mısralar bulunmaktadır:

*Seni gördüm ürek taptı teselli
Sen oğul ben ata bülsün Tekeli
Adum koç Köroğlu Urumda belli
Seri turna tellim İvaz ağlama.* (NAILİ, 1931: 116.)

Azerbaycan Köroğlu Destanı varyantında ise Göroğlu'nun memleketi olan Teke Türkmen diyarı, Eyvaz Bey'in diyarı olarak gösterilmektedir. Örneğin; Eyvaz şöyle bir şiir söylemektedir:

*"İkitlikte vardır elde adımız,
Aşg bize Teke Türkmen diyerler.
Hara varsag gabagımız gayıtmaz,
Aşg bize Teke Türkmen diyerler."*
(TAÇMASIB,1982:77)

Anadolu Elâziz varyantında "Köroğlu aslen Türkmendir"(NAILİ: 232) denilmektedir.

Azerbaycan Köroğlu'sunun "Ağca Kuzu" destanında ise Köroğlu'nun hanımı Bilgeys Teke-Türkmen'in hanı Süleyman Han'ın kızı olarak gösterilmektedir (İDRİSİ, 1994: 2).

Buralarda Türkmen kelimesinin geçmesi Türkmenlerin tarihi ile ilgili eski dönemlerdeki geniş coğrafyayı bize hatırlatmaktadır. Bunu biz meşhur Türk tarihçisi Prof. Dr. Faruk Sümer'in ifadeleri ile anlatırsak bizim bu Türkmen dediğimiz grup, o zamanki tarihi bakış açısından, çok geniş anlama sahiptir:

"XI. yüzyıldan itibaren kendilerine Türkmen de denilen Oğuzlar'ın Türkiye Türkleri ile İran, Azerbeycan, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olduklarını biliyoruz."(SÜMER, 1972: 5).

Köroğlu Destanı da, o zamanlarda Türkmenlerin bulunduğu bu geniş coğrafyada

yayılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkmen destanı elde edilmeden Pertev Naili Boratav Anadolu varyantlarını, Özbek ve Paris varyantını inceleyerek, Köroğlu'nun menşei hakkında şu sonuca varmıştır: "Benim Köroğlu rivayetlerini tetkikten sonra vardığım netice, destanın yeni şekliyle alakadardır. Bugünkü şekli ile Köroğlu Destanı aslı itibarıyla Türkmen menşeinden görünüyor. Bunu teyit eden delilleri üçe ayırabiliriz.

1) Köroğlu hemen hemen bütün rivayetlerde Türkmen addedilir. (Bazan babası Türkmendir. Elazız rivayeti).

2) Köroğlu Türkmenlerle çok alakadar gösterilmektedir. Aslı bir Türkmen rivayeti olduğu muhakkak olan Özbek rivayetinde Türkmenlerin padişahı veyahut emri altında doksan Türkmen beyi tutan bir Tarhan gösterilmesinden sarf-ı nazar diğer rivayetlerde de onun Türkmen beylerini çağırdığını, Tekeli, Cirit, Cirit Afşar, Harbendeli ilh. ... gibi Türkmen kabileleri ile münasebette bulunduğunu görüyoruz.

3) En eski, en destanı ve en zengin olduğu tahmin edilen rivayet Türkmen rivayetidir. Bunu gerek Türkmen rivayetinin bir varyantından ibaret olan Özbek nüshasından, gerek Bozoğlan hikâyesinden anlıyoruz. (Köroğlu'nun Türkmen kabilelerinden Teke'den olduğunda iki büyük rivayet Özbek ve Paris rivayetleri ittifak ediyorlar. Bozoğlan hikâyesinin de aynı kabileyle alakadar görünmesi sonra, Dede Korkut'un Salur Kazan etrafında toplanmış olması, Teke'nin de Salurlar boyundan olduğu bilinmektedir. Türkmen kabileleri içinde destanı aneleri en çok muhafaza etmiş oldukları gösteriyor.)"(NAILİ: 154-155). Bilim adamları, Köroğlu Destanı'nın çıkış noktasını ve yayılma yolunu da ortaya çıkarmışlardır. Pertev Naili, Köprülüzade'nin Türk Edebiyatı Tarihi kitabını esas alarak "Türkmenlerden çıkan Köroğlu Hikâyesi, Azerbaycan ve Anadolu'da yayılmış ve kendisine yeni unsurlar ilave edilmiştir." (NAILİ:101). demektedir. Destanın yayılışı hakkındaki düşüncelerin çağımızda incelenmesiyle daha derin boyutlar kazanmıştır. Dr. Habib İdrisi "Çoktur Köroğlu'nun Yaşı" adlı kitabında "Köroğlu Destanı Türklerin İslamiyete girmeden evvel Hazar Denizi'nin ötesi Oğuzları arasında Oğuz-İran mücadelesi sonucunda doğmuş ve daha sonra

İslamiyeti müteakip Oğuzlar'ın Horasan'dan İran, Azerbaycan ve Anadolu'ya geldikleri sırada, bu sahalara da naklolunmuştur. Nihayet Özbekler ile Türkmenlerin sıkı münasebetlerde buldukları zamanlarda Özbeklere ve onlardan da Kazaklara geçmiştir. Diğer taraftan da, Azerbaycan ve Anadolu'ya yayılmış, şeklini değiştirmiş, yeni bir destan mahiyetini almıştır." (İDRİSİ: I-II) demektedir. Bu bilgilerden de görüldüğü gibi Köroğlu Destanı'nın kökü daha eskidir. Bu Türk halklarının derin tarihlerinden uç almaktadır ve İslamiyet'ten önce oluşmuş ve yayılmaya başlamıştır.

Köroğlu'nun şahsiyeti hakkında, şimdiye kadar iki düşünce bulunmaktadır. Birisi daha eskilere dayanmaktadır. Diğeri ise 16. yüzyıl Bolu olayları ile sınırlandırılmıştır. Birinci Tahmasp (1524-1576) ve Birinci Abbas (1587-1628) zamanlarında Kirman ve Kiluye Dağlarında yaşayan, fakat isimleri zikredilmeyen bazı Türkmen ve Afşar kabilelerinin reislerinden birinin isminin, "Husrev Sultan Köroğlu" olduğunu belirten Pertev Naili "Aceba bunun 16 ve 17. asırlardan çok izler taşıyan Köroğlu Destanı'nda bir hissesi var mıdır? Bu mesele henüz karanlıktır."(NAİLİ: 96) demesiyle, ayrıca da, XVI. yüzyılda yaşamış bir Ermeni papazı Aranel Tebrizli'nin bu olayların içinde Köroğlu adında birisinin bulunmadığı hakkındaki yazısının ortaya çıkarılmasıyla, hemen hemen bütün edebiyat araştırmacıları bu açıklamalardan feyz almıştır.

Tarihçi M. Fahrettin Kırzioğlu 1942 yılında yazdığı bir makalesinde Köroğlu'nu bu olaylara karıştırmadan, onun şahsiyetini daha eski derinliklerden aramıştır (KIRZIOĞLU, 1942). Maalesef, Köroğlu'nu Celâli eşkiyası olaylarıyla bağlantılı gösteren bu fikir Sovyetler Birliği zamanındaki Köroğlu'nu araştıranların tümünü, hatta ellerinde zengin kaynaklar bulunmasına rağmen Türkmen araştırmacılarını da etkilemiştir. Türkmen Köroğlu'su da 17. yüzyılın başlarına kadar Azerbaycan'da, Ön Asya'da, Irak'ta devam eden Celali İsyanlarına bağlanmıştır. (KARRIYEV, 1990:6).

Ama, Türkmen Köroğlu'sunun bu olaylarla ilişkisinin bulunmadığı temel kaynak olan destanlarda da görülmektedir.

Aslında bu konu, Türkmen Köroğlu'su açısından tartışılmayacak kadar açık seçik ortadadır. Fakat, devrine göre Köroğlu dış düşmanlarla savaşmıştır ve savaşın bir nedeni de yendik-

ten sonra ganimet almasına bağlıdır ve bu bütün destanda geçmektedir, bu da doğal bir şeydir. Yenilen taraf, yenilen tarafın her şeyine sahip olacaktır. Göroğlu'nun adına yakıştırılan en büyük yağmacılık ise, bu destanda onun kendi ağabeyi Gencim ile ilgili olaylardır. Gencim çok cimri bir insan olduğu için çok ince bir dille onun cimriliğini açıkça göstermek ve inandırıcı vermek amacıyla bu olaylar kullanılmıştır. Bunu da Göroğlu değil de onun kırk yiğidi yapmıştır. Onun ağabeyinin mallarını talanlamıştır. Örneğin, Harmandeli Destanında "Pirim, gitsek kızılbaş, vursak yağmayı, onun içinde kız da olur, gelin de. İhtiyarlığınızın sonunda bir taneciğini seçip alırsınız. Butluca olanın yanında yatıp keyfedersiniz. Kız dediğin o olur ya." demesine direk mânâsında düşünülürse, Göroğlu'nun talandan, çapuldan başka işi yok gibidir. Fakat, bu alaydır, dalga geçmektir. Sebebi, Göroğlu Aşık Aydın Pir'den el almak için sufisi oluyor. Bu, her zaman savaşlarda gezen yiğide sıkıcı görünüyor. Bir gün piri rüyasında bir kız gördükten sonra, Göroğlu onu alayla yorumlamaya mecbur kalmıştır. Destanda Göroğlu'nun yiğitleri, ordusu, tutumu, devlet yapısındadır ve komşu yurtların padişahları ile mektuplaşma yoluyla ilişkiler gerçekleşmektedir. Göroğlu'nun kendi danışmanları, vezirleri, gözdeleleri, yaşlıları bulunmaktadır ve her iş istişare ile yapılmaktadır. Bunlar bir devletin habercisidir ve devlet serdarı olan Göroğlu da hiçbir zaman eşkiya sıfatında hareket etmemektedir. Haraç alma konusu ise başkadır ve Göroğlu'nun topraklarının üzerinden geçen tacirlerden mühürlü hat vererek haraç alınmaktadır. Bu, zamanının devlet anlayışının bir gereğidir. Göroğlu hiçbir zaman zenginin malını fakirlere dağıtan bir kişi değildir. Tam tersine, onun yurdunun en zenginlerinden birisi olan Hıdırali Zengin Göroğlu'nun ailesini zor günlerde koruma altına almıştır. Fakat, O, kendi hakimiyetinin olduğu yerde adaletin tersine bir iş de yaptırmamıştır. Onu zengin, fakir bütün halkın sevmesi bundan kaynaklanmaktadır. Bizim fikrimize göre de, gerçek Göroğlu, 16. yüzyılda sonradan türetilmiş eşkiya Köroğlu değildir. Bu konu hakkında M. Fahrettin Kırzioğlu, daha derin inceleyerek Köroğlu'nun Türk dünyasının eski bir destanı olduğunu, oradaki bazı karışık olayların, sonradan ilave edildiğini, destan kahramanı

Köroğlu, Dede Korkut Oğuznâmelerindeki İç Oğuz Beylerinden Kara-Kona yani Karakoyunlular denilen hanedanından olup, 5. yüzyılda Sasanî İranlılar ile savaştan kaynaklandığını, Köroğlu, Köroğlu kelimesinin ise, Dulkadirli Türkmenlerinin iki oymağından oluştuğu kanaatine gelmiştir. Bu fikirlerini Fuat Köprülü'nün İslam Ansiklopedisi'nin 11. cildindeki "Avşar" makalesiyle de daha derin olarak ispatlayabilmiştir (KIRZIOĞLU, 1953: 195-201).

Son zamanlarda bu fikirlerden istifade ederek Türkiye'de de, yeni Köroğlular yayınlanmaya başlamıştır ve bu eserlerde Köroğlu şahsiyeti daha eski tarihlere dayandırılmıştır. Milliyet Yayınları arasında yayınlanmış "Üç Kahraman Şair" adlı kitapta, bu konuda şöyle denilmektedir: "Bütün Türk âlemini, ta Tuna boylarından Orta Asya bozkırlarına dek saran Köroğlu hikâyesini acaba ilk önce kim, hangi sanatçı telif etti, kim düzdü, düzene koydu? Bu konuda kesin söz söylemek mümkün değildir. Ancak, kimi ihtimaller üzerinde durulabilir. Yapılan araştırmalar, konunun çok eskiden ortaya çıktığını belirler. Bu konuda köklü araştırmalar yapan Tarihçi Fahrettin Kırzioğlu'nun dediğine göre, Köroğlu'nun asıl vatanı Horasan olup, Anadolu'daki Celâli eşkiyasıyla ilgisi yoktur." diyerek yukarıda adı geçen tarihçinin Köroğlu tarihinin 5. yüzyıla ait Karakoyunlu Türkmenlerinden kaynaklandığı hakkındaki bilgileri sunuyor ve şöyle devam ediyor: "F. Kırzioğlu'na göre, Köroğlu adı, Osmanlılardan önce, Anadolu dışında kalan Türk illerinde vardır. Sonradan 16 ve 17. yüzyıllarda Anadolu'da bu adı alan taklitçileri türemiştir." (ÖZTELLİ, 1974: XIX-XX).

Bu öyle bir eser hâline gelmiştir ki, Türk dünyasının ortak kökleri çeşitli hikâyelerle daha zenginleştirilmiştir. Onun temeline inmekten bizim bir amacımız, daha eski köklerimizden bulunduğu noktaları aramaktır. Ona sonradan yapılan ilaveler ve çeşitli varyantlara yayılması meseleye daha derinden bakılması gerektiğine işaret etmektedir.

Yukarıda gösterdiğimiz araştırmaların hepsi Köroğlu düşüncelerinin şimdiye kadar hangi mânâya sahip olduğuna dair kısa özetlerden ibaret olmakla, son zamanlarda Köroğlu'na bakış açısının doğru unsurlarla köküne doğru gitmesinin bir örneğidir.

Türk Dünyası'nda Köroğlu Destanı bir araya toplanarak veya ayrı ayrı şekilde, Türkiye'de hiçbir zaman yayınlanmamıştır. Fakat, bugüne kadar yapılan araştırmaların temeli sadece dolu olmayan bazı varyantlar hakkındaki veya eskiden belki geçen yüzyılda ya da bu asrın ilk yarısında yayınlanmış ayrı ayrı eserler olmuştur.

Köroğlu Destanı'nın tüm varyantları elde edilmeden bu araştırmaları herhangi bir dolu olmayan veya sonradan türemiş varyantlara bağlayarak bir sonuca gelmek hiç de mümkün değildir.

Köroğlu Destanı'nın en eski varyantı olarak bilinen Türkmen kümesi, Köroğlu gerçeğine ve bazı soru işaretlerinin cevaplandırılmasına bilim adamlarının yeni araştırmalarına ışık tutacak mahiyettedir ve bu Türk Dünyası'nda çok beklenen bir olaydır.

Göroğlu Türkmen varyantına göre, bazı ilginç noktaları ortaya atmak mümkündür. İlk önce, kahramanın adından başlayalım: Kahramanın adı Göroğlu'dur. Yani "Mezarın Oğlu" dur. Bu ad ona sonradan verilmiş veya yapay yolla uydurulmuş ad değildir. Bu destanın kendi mânâsından kaynaklanmaktadır. Zaten halk destanı yarattığı zamanda onun er olmasını, kahraman olmasını, yiğit olmasını istemiştir ve böyle bir kahramanı arzulamıştır. O da, ancak onların karanlık dünyalarını aydınlatması arzusu ile bağlantılıdır. Baş kahramanın mezardan çıkma olayı, bazıları için gerçek dışı, yadırgatıcı bir hadise olarak görünse de bu destanın Türkmenlerde eski adını koruduğu için öyledir. Bu da Türkmenlerin mezar kültürleri ile ilgilidir. Türkmenler, daha eski zamanlarda yaptıkları mezarlarını "Göraman" olarak adlandırmaktadırlar. "Göraman" yani mağara türü mezar olarak onun içine ölen kişinin esbabı, silahı veya kendine ait her şeyi oraya konulmuş, mağaranın ağzı ise taşla kapatılmıştır. Göraman türü mezarlıkların birkaçı arkeoloji araştırmaları sonucunda Aşgabat'tan yüz - yüz yirmi kilometre uzaklıktaki Kaka ilçesi civarlarında bulunması Göroğlu düşüncelerinin doğruluğuna ışık tutmuştur. Göroğlu'nun mezardan çıkması hakkındaki olay sadece Türkmen ve Özbek varyantlarında bulunmaktadır. Bu ise yukarıda belirttiğimiz gibi Dr. İdrisi'nin "Bu destan ilk önce Türkmenlerden Özbeklere geçmiştir." demesini de, doğrulamaktadır. Daha sonra diğer halklara Gör kelimesinin Kör olarak geçmesi ve

Göroğlu'nun babasının veya büyük babasının gözüne mil çektirilmesine bağlı olayların eklenilme olasılığı daha kuvvetlidir. Bu körün oğlu ile ilgili olay Türkmen Destanı'nda da bulunmaktadır, fakat bu ikinci sıradadır. Bazen onun adı Keroğlu olarak geçmektedir.

Destanın baş kahramanının, nasıl olduğu bilinmeyen bir karanlıktan geldiğini tüm halklardaki varyantlar ispat etmektedir. Bu da, Göroğlu'nun asıl adının Rövsen olmasıdır. Rövsen yani karanlık dünyadan aydınlığa çıkmak. Bu, Türkmenlerde Rövsen, Anadolu Destanı'nda Ruşan, Azeri Destanı'nda Ruşen, Kazaklarda Rauşen, Gürcü varyantında ise Ruşan yani Virişn (CLAÏDZE: 19) olarak geçmektedir.

Bu durumun üzerine gene bir olay eklemek mümkündür. Bu da kahramanın atının doğuşu ile ilgili olaydır. Efsanevî anlatımlarda kahramanın her şeyi kendine yakışır hâlde gösterildiğine göre Türkmen Göroğlu Destanı'nda da onun atı, kırk gün güneş görmeden yer altındaki damda tutulmaktadır ve sonra aydınlığa çıkarılmaktadır. Bu olay da diğer halkların Köroğlu destanlarının çoğunda korunmuştur. Hiçbir tarihî bilgileri esas almasak bile kahramanın ortaya çıkışı hakkındaki bu olaylar; bizim kültürümüzün daha derinliğine ait olduğunu, bir kez daha ispat etmektedir. Buna rağmen Türkmen Destanı'nda da bu adın Köroğlu olarak kullanılmasıyla yeni olaylara tabi tutulduğunu gösteren elyazmaların da bulunduğunu belirtmemiz gerekiyor. "Tebli Bahadır" Destanı'nda baş kahramanın adı gerçekten de körün oğlu yani Köroğlu olarak geçmektedir. Elyazmaların çoğunda onun eskiliğini koruma amacıyla, "Tebli Bahadır" Destanı'nda ve başka yerlerde bir prensipten uğur alma açısından bunu Göroğlu olarak göstermek mantıklı bulunmuştur. Veya başka bir örnek; destanların çoğunda Övez olarak bilinen Göroğlu'nun oğlu, "Tellihanım" Destanı'nda Hövez olarak geçmekte, bazı yerlerde de (Ayçemen Destanı gibi), Övet olarak kullanılmıştır. Bu da bir kahramanın çeşitli anlamlar yaratmaması açısından tek isim Övez olarak alınmıştır.

Göroğlu, destanda her şeyden evvel normal bir insandır. Yükseltilmemiş ve abartılmamış, yiğit, kahramandır. Eğer dikkat ederseniz

Göroğlu'nda insanların iyi tarafı da, kötü tarafı da, çok incelikle verilmiştir.

Göroğlu'nun destan olarak halk içine yayılması, onu bir şahsiyet sınırlarından çıkarmıştır ve ondan ziyade o bir halk mirasının parçasına dönüşmüştür. Türkmen Göroğlu'sunu okuduğunuzda onun Türkmen halkının bir miras sandığı olduğunu, buradan hemen anlayacaksınız. Halk ona uzak asırlardan beri kendi tarihindeki olayları, atasözlerini, saz makamlarını, atçılıkla ilgili düşüncelerini, âdetlerini ve törelerini, hayatını etkileyen ne varsa, hepsini mirasının bu büyük sandığına atmıştır. Örneğin; Göroğlu büyük bir destandır ve bu destanın içinde Türkmen halkının destanlarının tamamının adları sayılmaktadır veya şiirlerde getirilmektedir. Örneğin, bazı destanların baş kahramanlarının adları şöyle geçmektedir:

"Arzı Gammar'ından, güler yüzünden,
Yusuf Züleyha 'dan ayrılmadı mı? "

"LeyliMecnun'undan, Şirin Ferhat'tan,
Vamık Uzra 'sından ayrılmadı mı? "

(Övez Getiren)

Göroğlu Destanı'nda Göroğlu ataların devamıdır ve onlara çok saygılıdır. Örneğin, destanda

Pirim Yesevî Hoca Ahmet,
Yetişsen çoğa uğradık.
(Ayçemen)

Hoca Ahmet Yesevi ve onun gibi düşünürlerin, üstatların adlarının geçmesi ve onlardan talim alması, onlara uyması Göroğlu'nu bütünüyle millileştirmiştir ve o kültürün oğlu olduğunu göstermektedir.

Göroğlu Destanı'nda Göroğlu'nu bütünleştiren ve önemini çok arttıran bir olay da onun dine bakış açısidir. Göroğlu'nun inancı Hz. Muhammed'dir, piri ise Hz. Ali'dir. Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye sevgisini, Göroğlu, bütün şiirlerine sindirmiştir ve onlardan bahsetmiştir.

Örnekler

Kadir Allah işim eyledi kısmet,
Pirim Hazret-i Ali yetişi himmet,
Magşer günü şifa olan Muhammet,
İnancımı oddan alanlar geldi.

("Övez'in Getirilişi" Destanı)

Göroğlu söyler ya Cebbar,
Şah-ı Merdan ol medetkar,

*Bütün geçen sahabeler,
Beni yetir o perime.*

("Göroğlu'nun Türeyişi" Destanı)

*Göroğlu 'nun Ali Piri, Sizi
kollar Hakk 'ın Şiri.*

("Övez'i Dara Çeken" Destanı)

*Ya Muhammet, ya Mustafa,
Övez 'im çekmesin cefa.*

("Ayçemen" Destanı)

Şah-ı Merdan, Haydar, Murtaza, Şir-i Hûda Pir, Şir-i Derga gibi sıfatların Türkmen edebiyatında Hz. Ali'nin sıfatları olarak kullandığını araştırmacılar, özellikle B. A. Karriyev vurgulamıştır (KARRIYEV, 1983: 795-796) Aşağıdaki örneklerde ise bu din bütünlüğünün tamamıyla doğru benimsendiğini derinlemesine isbat etmektedir:

*Göroğlu der, Ali Pirim yâr olsa,
Savaş günü koç yiğide yâr olsa,
"Deh" diyince elmas kılıç parlarsa,
Üstünde Muhammet, Ali gerektir.*

("Moruk Kadın" Destanı) veya: "Göroğlu canından umudunu kesip Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve's Sellem)'i, dört peygamberi, On iki imamı, üç yüz altmış evliyayı çağırıp İlayhorun elinde beş kelime söz söyler oldu." ("Kırk Binler" Destanı). Türkmen Göroğlu'sunda geçen "Kızılbaş" kelimesinin bu din bütünlüğü ile hiçbir ilgisi yoktur. "Kızılbaş" kelimesi Türkmenler tarafından, B. Garriyev'in bilgilerine göre (KARRIYEV, 1983: 799) İranlı veya herhangi bir düşman olarak genel anlamda kullanılmıştır. Bu kullanımı, zaten destanın kendisi de isbat etmektedir. Bazen kendisi Arap olan Arap Reyhan veya Gürcü olan Bezirgan ya da Osmanlı, Göroğlu Destanı'nda "Kızılbaş" olarak geçmektedir. Burada geçen "Kızılbaş" kelimesi bunların anlamından da görüldüğü gibi dış düşman anlamında kullanılmaktadır. Destanda kızılbaş kelimesinin, genel düşman anlamında olduğuna istediğiniz kadar örnek bulacaksınız.

Göroğlu sayısız orduya saldırmak istediğinde Hindli olarak bilinen Karahan'ı bile Kızılbaş saymaktadır ve şöyle demektedir:

Ta ölünce kızılbaştan,

Kavga ister gönüm benim.

("Bezirgan" Destanı Elyazmaları, No 474)

Destanda kızılbaş olarak geçen Hünkâr, bazen Gürcü olarak geçmektedir:

*Övez söyler Sultan gelir,
Başına kavgalar salar,
Gürcistan yurdunu alır,
Yezit beni çekme dara.*

("Övez'i Dara çeken"Elyazma No 962)

Evet, burada Hindli Karahan için Kızılbaş ve Hünkâr şahın yurdu için ise Gürcistan kelimesinin kullanılması soNRadan ilAve etmek isteklerini ve onun da başarılı olmadığını açık seçik göstermektedir. Böyle bir ayrıcalığı bazı destanlar açısından Pertev Naili de yazmıştır: "Özbek rivayetinde Kızılbaşlar yalnız Gürcistanlılar olarak gösterilmektedir." (NAILİ: 95)

Bazen Şii kelimesinin yerine kızılbaş kelimesinin kullanılmasını da görmek mümkündür ve bu bizim tesbitlerimize göre şu örnekte geçmektedir: "Moruk Kadın" Destanı'nda Göroğlu diyor ki: "Benim kemiğim Kızılbaş, etim Sunni." (Elyazma No 1007, Dosya 1). Göroğlu bu ifadeyi kendi kimliğini saklayarak söylese bile, bu, onun İslam dinini bütün olarak benimsediği hakkındaki tüm şiiirlerinin sonuç noktasıdır ve oradaki kelime mutlaka Şii olacaktır, yani "Benim kemiğim Şii, etim Sunni." anlamına gelmektedir. Kelimelerin ufak tefek hatalarıyla bazen karışık şekilde kullanılmasının nedenlerinden birisi de destanı söyleyen ozanların eğitim seviyesi, din bilgisi ile mutlaka bağlantılıdır. Üstelik de destanlar düğünlerde veya kalabalıklarda o anın durumuna göre de söylenmektedir.

Bu da gösteriyor ki, Köroğlu Destanı çağımıza kadar genellikle hiçbir halkta yazılı edebiyat hâline dönüştürülmemiştir. O her zaman, halkın yaşam biçimine ve seviyesine göre hareket etmiştir. Onun için de bu destan her zaman yaşamaya ve değişmeye tâbi tutulmuştur. Fakat, Köroğlu öyle bir destan hâline gelmiş ki, her bir ilaveyi, katkırı benimsememektedir; her şeyden önce, kendi tarihini ve sanat değerini korumaktadır. Halk bu destana olağanüstü zekâsını sindirmiş, her zaman bu destanın devam etmesini istemiş. Göroğlu'nun, hiçbir zaman ölmemesini arzulamış. Bazen de böyle anlamalar olmuş, "Göroğlu'nun Ölümü" destanında baş kahramanın ölmesiyle sanki destan da sona ermiş gibi, Göroğlu'nun kendi ölümüyle bu destan da aralarından gitmiş gibi, yeni bir telaş içerisinde bu

destanın devamı olarak "Kanovlu" destanı yaratılmıştır. Kanovlu Göroğlu'nun oğludur ve bu destanın kırk dört kolunun olduğu hakkında bilgiler geçmektedir. Ama bir gerçek her zaman ortadadır, edebiyatta olaylar değil, olayları sanat seviyesine çıkaran eserlerin ömrü uzundur. Tekrarlamalar, iz bırakmadan geçen ömürler gibidir. Belki de, onun için "Kanovlu" destanı uzun ömürlü olmamıştır. (Kitabın en son cildinde "Kanovlu" destanından elde edilen parçalar sunulmuştur.) Aynen bunun gibi destana sonradan çeşitli dönemlerde ilave edilen bazı sözler de onu fazla etkilememiştir, sanki çağırılmadık misafir gibi tam yerinde rahat oturmamıştır. Öyle kelimeleri, destan yayına hazırlanırken ortadan kaldırmak da olabilirdi. Ama her şeyin açık seçik gözükmeye için bu yapılmamıştır ve destan hâline gelmedik değişik elyazmalardan parçalar da, destan da aynen ozanların söylediği gibi orjinal metinle verilmiştir. Yoksa Bezirgan Destanı'nda ilk başta Bezirgan:

*"Az daha karmıştı yayım,
Kürt Bezirgan'a ulaştım"*

şeklinde verilmektedir ve hemen sonra:

*"Gel bacım ver, gel Ermeni,
Dön ha Bezirgan yol burda"*

denilip, Bezirgan Ermeni olarak gösterilmektedir. Metinden anlaşılmışına göre, bunların ikisi de gerçek dışıdır, Göroğlu Destanı'ndaki Bezirgan Kürt de değildir, Ermeni de. O, bir Gürcü tâciridir. Bundan sonraki ifadeler onun Gürcü olduğunu isbat etmektedir, örneğin:

*Onu göndermezsen o Gürcistan'a,
Gelse yurdun harap eder Bezirgan.*

*Çıkıp geldin Gürcistan'ın ilinden,
Ağalar ağası beydir Bezirgan.*

*Gürcistan yurdunun hanı, sultanı,
Bezirgan teg bi-çareyi neyledin?*

*Burdan varsak Gürcistan'a,
Kırk bin evli ili vardır.*

"Göroğlu Beyle Davut Serdar" destanı, Bezirgan'ın kendisinin Gürcü, yurdunun ise Gürcistan olduğunu ve onların Türkmenlerle sıcak ilişkiler kurduğunu, tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. Bu delillere rağmen, Bezirgan Destanı'nın başında, sadece her biri tek kelime

hâlinde geçen "Kürt" ve "Ermeni" adları metinden kaldırılmamıştır.

Türkmen Göroğlu Destanı, çok geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Yer, yurt adları olarak bu destanda; Çandibil, İsfihan, Nişafur, Rum, Germiyan, Tebriz, Osman, Hazerbeycan, Gürcistan, Arzırum, İstanbul, Arabistan, Hindistan, Afganistan, Bağdat, Bulgaristan, Balkan gibi adlar geçmektedir. Halk olarak ise; Türkmen, Osmanlı, İranlı, Azerbeycanlı, Gürcü, Arap, Kürt, Tacik, Ermeni, Kazak vb. geçmektedir. Bunlardan Tacik kelimesi sadece bir yerde Tacik dilindeki anlatım için kullanılmış, Kazak kelimesi ise "Benim Kazak Saldırısı diye bir saldırım vardır, ağa." cümlesinde (Bezirgan, Elyazma No 1074, No 1044) kullanılmıştır. Peren (Fransız veya Avrupalı) kelimesi ise, Pereni çakı, Pereni kağıt, Pereni çulha olarak kullanılmıştır.

Destanın kahramanlarının büyük bir önemi de bu halkların hepsine derinden saygı vardır. Onları milletçe, hiçbir küçültme yoktur. Bazen şaka, alaylı veya dolaylı sözlere rastlansa bile bunlar küçültme değildir. Bunun tam tersine; bu destanda Türkmen halkının kendisine yönelik kendini eleştirmesi ve buna yer verilmesi ilgi çekicidir. Örneğin Hemdem Vezir Göroğlu'nun kalesine geliyor ve ona şöyle diyor: "Ben yaşlılardan duyuyordum, 'Bir yıl keçi bakmış Türkmen'in kırk yıl aklına zararı dokunmuş.' diye." (Övez'in Getirilişi) veya Göroğlu'na bazen "Kövek Türkmen" ifadesi de kullanılmaktadır, yani "içi boş, cahil." anlamlarında. Bunlar bu destanı yaratan halkın kendi kendini eleştirisi ve başka halklarla bu olay kıyaslandığında onlar için bu kadar bir hakaret bile yoktur.

Destan, Türkiye Türkçesine çevrilirken en önemli nokta olarak, ortak dil zenginlikleri korunmuştur. Eski zamanlarda veya günümüzde kullanılan aynı anlamlardaki kelimeler olduğu gibi aktarılmıştır. Bazen şiirlerde karşılaşılan (Örneğin; arman, duş, daş, cay gibi) kelimeler şiirin kafiyesini koruma açısından olduğu gibi verilerek kitabın son cildindeki sözlükte açıklanmıştır. Hayvanlara ait kelimelerden Türkçe karşılığı olmayanlar veya iki anlamda kullanılan ner, maya gibi kelimeler, at koşu türleri, yemek adları, makam adları, bazı silah adları, ev eşyası adları, ölçü ve para birimleri olduğu gibi verilerek sözlükte açıklanmıştır. Atasözlerine gelince; ortak dilin zenginliğini korumak açısından onlar-

dan anlaşılması mümkün olanların Türkçe karşılığı verilmeden sözlerine göre tercüme edilmiştir. Destanda çok sayıda Osmanlıca, Arapça ve Farsça kelimeler geçmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerin Osmanlılar tarafından da Osmanlıcada kullanılanları yazılış üslubuna göre aynen verilmiş, Klasik Türk Edebiyatında kullanılmalarından dolayı ayrıca sözlükte açıklama yapılmamıştır. Örneğin; hunabe kelimesi Osmanlıcada "kan suyu" anlamındadır. Bu kelime şiirde de böyle kullanılmıştır. Türkmencesinde "Hunafıga doydır bugün" cümlesi Türkiye Türkçesinde "Hunabeye doydur bugün." şeklinde alınmıştır. (Moruk Kadın Elyazma No 1007, Dosya No 1); Türkmencede "Tuyagın zarfından ne hal boyuna" cümlesi ise Türkiye Türkçesine geçirilirken "Teyakkun gücünden haller boyuna" şeklinde kullanılmıştır. Teyakkun Arapça olup "İyinin iyisi." anlamındadır. (Moruk Kadın Elyazma No 1007, Dosya No 1) Bu gibi kelimeler Osmanlıcada kullanıldığı için, kitabın sonunda açıklama verilmemiştir. Diğer Arapça ve Farsça kelimeler ise tercümeyle tabii tutulmuştur.

Türkmenlerde çok güzel ve çevik ata "bedev at" veya sadece "bedev" derler. Bu kelimenin Arapçadaki "bidevi" kelimesinden türemiş olasılığı nedeniyle tercümede bedevi olarak aynen kullanılmıştır. Bazen "Arap at", bazen ise olduğu gibi "bedev" kullanılmıştır. "Uzun yollar düşse bedev önüne." ("Bezirgan" Destanı).

"Yağşı yiğit" kelimesi delikanlı manasına denk gelmektedir ve çoğunlukla öyle alınmıştır. Özel durumlarda, "yiğit" kelimesinin mutlaka geçmesi anlama renk katacağı yerlerde "Yağşı yiğit" şeklinde geçmesi mantıklı bulunmuştur. Göroğlu Aysultan kıza şöyle demektedir: "Donlu, kalpaklı, atlı, silahlı olduğun için yağşı yiğit diyorum. Aysultan olduğunu şimdi anladık." ("Bezirgan" Destanı).

Özellikle Türkmencede kullanılan bazı kelimeler bugünkü Türkçede aktif olarak kullanılmasa bile Anadolu ağızlarında mevcuttur ve bunlar iki dilde de olduğu için aynen verilmiştir. Örneğin; "Cığali Bey Gencim oğlunu evlendirdi, illendirdi." Göroğlu Destanı'nın Türkçesinin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen dostum Ankara Üniversitesi TÖMER Öğretim Elemanı M. Hâdi Benhür diyor ki, "Benim anneannem illendirmek fiilini kullanırdı, hatta en son sözlerinden birisi ağabeyime söylediği 'Seni ev-

lendirip illendirmeden ölürsem gözüm açık gider.' olmuştu." Böyle fazla kullanılmayan, fakat, Türkmenlerde çok geçen bazı edatlar da aynen alınmıştır. Örneğin; "hov" edati çok geçmektedir ve Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Derleme Sözlüğünün yedinci cildi, sayfa 2421'de "Şiddetli istek." anlamında aynı şeyleri ifade etmektedir. Bu nedenle aynen kullanılmıştır.

Türkmenceden Türkiye Türkçesine çevrilirken, destanın şiirlerine özellikle dikkat edilmiştir. "Özellikle dikkat edilmiştir." dememizin nedeni ise; bazı elyazmalarda (kafiye, hece gibi) şiir unsurları korunmamış olsa bile onlar çeviride vezinli, kafiyeli şiir hâline getirilmiştir.

Bu çeviriyi hazırlarken daha önceden yayınlanan Türkmen Göroğlu Destanları özellikle B. A. Karıyev'in "Göroğlu" Moskova 1983 Türkmence - Rusça yayını, Pertev Naili'nin çeşitli varyantlardan araştırmalarla beraber yayınladığı "Köroğlu Destanı" İstanbul 1931, Nihat Sami Banarlı'nın "Türk Edebiyatı Tarihi" İstanbul 1987, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin "Köroğlu Destanı" Ankara 1973, Cahit Öz-telli'nin hazırladığı ve Milliyet yayınları arasında basılan "Üç Kahraman Şair; Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu" 1974, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in "Türk Mitolojisi" Ankara 1995, Prof. Dr. Şükrü Elçin'in "Halk Edebiyatına Giriş" Ankara 1986, 5-7 Haziran 1982 yılında Bolu'da düzenlenen "Köroğlu Semineri Bildirileri" Ankara 1983, Ferit Devellioğlu'nun "Osmanlıca Sözlük" adlı eseri, Türk Dil Kurumu yayınlarından "Türkçe Sözlük" ve "Derleme Sözlüğü" ve Özbek, Kazak, Azerbaycan, Gürcü ve Ermeni varyantlarından yararlanılmıştır. Ayrıca, Göroğlu'nun tarihi ve şahsiyeti ile ilgili sağlam bilgilerin ele geçirilmesinde Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu, Prof. Dr. Sadık Kemal Tural yardımcı olmuştur.

Tabii ki, ilk defa Türkmen Göroğlu'su, bugüne kadar toplanabilmiş tüm varyantları ile neşredildiği için bazı eksikliklerin olacağı kaçınılmazdır. Bu bir başlangıçtır ve Göroğlu'nu tümüyle ortaya çıkarması için onun diğer halklardaki bütün varyantlarının bir arada neşredilmesi gerekmektedir. Böylece ortaya çeşitli yönleri ile bir Göroğlu çıkacaktır. Biz o zaman gerçekten de Göroğlu Destanı'nın hepimizin millî hazinemiz olduğu sevincini yaşayabileceğiz.

Bu destanı yüksek seviyede destekleyen sayın cumhurbaşkanlarımız Saparmurat Türkmenbaşı ve Sayın Süleyman Demirel başta olmak üzere her zaman Türk Dünyası'nı gönülden, candan destekleyen, bu kitabın çıkarılmasına ışık tutan ve ona çok önem veren şair gönüllü sayın Bakan Namık Kemal Zeybek'e, Göroğlu Destanı'nın başından beri neşredilmesini teklif eden ve destekleyen Ahmet Yesevî Vakfı Genel Müdürü, Göroğlu Destanı Yayın Kurulu Başkanı Sayın Himmet Kayhan'a, destanın Türkçesinin hazırlanmasında her açıdan büyük yardımlarını esirgemeyen Göroğlu Destanı Yayın Kurulu Üyesi Ankara Üniversitesi TÖMER Öğretim Elemanı M. Hâdi Benhür'e, destanın yayına hazır-

lanmasında gece gündüz yoğun emek veren Ayşe Öztekin, Cengiz Keleş ve Hilal Oytun Arslan'a şahsım ve tüm Türk Dünyası adına teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, tercüme edilmesi ve Türkiye'de yayınlanması amacıyla bize bu destanın orjinal metinlerini veren ve gönülden inanan Türkmenistan Edebiyat Enstitüsü Direktörü Prof. Dr. Aşır Orazov'a ve Enstitü Bölüm Müdürü Prof. Dr. Babış Memmet yazov'a şükranlarımı sunuyorum. Destandaki resimler için ressamlar Arslan ve Bayram Hocammayev'lere, onlara mali katkıda bulunan "Kumlu" şirketi Başkanı Hallı İtalmazov'a teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

ÇLAIDZE, L. G
1994	Köroğlu Gürcistan'da , Nefoğlu, Dr. Hacı Ali; Idrisi, Dr. Habib (ÇEV.) Erzurum.	1974	XV. - XVI. Yüzyıllarda "Köroğlu -Koroğlu" Adlı İki Türkmen Oymağı, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri , Ankara.
CHODZKO, Alihandra
1842	Popular Peotry of Persion Adventures and Improvisations of Kuroglu the Benedict Ministrel of Northern Persia , London	NAİLİ, Pertev
1931	Köroğlu Destanı , (Doktora Tezi), İstanbul
GUMAROVA, Melike
1973	Köroğlu , Almatı	ÖZTELLİ, Cahit
1974	Üç Kahraman Şair Köroğlu, Dadaloğlu, Kulloğlu ; Milliyet Yayınları.
İDRİSİ, Habib
1994	Çoktur Köroğlu'nun yaşı , Erzurum.	SÜMER, Faruk
1972	Oğuzlar (Türkmenler), Ank.
KARRIYEV, B. Memmet yazov
1983	Göroğlu , Moskva.	TAÇMASIB, M. H.
1982	Köroğlu , Bakü.
1990	Göroğlu , Aşgabat.	TÜRKMEN, Fikret
1983	Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları , Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara.
KIRZIOĞLU, M. Fahrettin
1942.	Kars eli Köroğlu , S. 6-7 Çınaraltı.	1955	İslâm Ansiklopedisi , 66. cüz, İstanbul
1953	Kars Tarihi I. Cilt, İstanbul.		